

chozí bod pro hlubší analýzy již úžeji zaměřené. Žádný ze jmenovaných nedostatků nijak nesnižuje hlavní poselství knihy, a sice že standardizované metriky nemohou být plnohodnotnou alternativou k profesionálnímu úsudku, ten by měl vždy doprovázet jejich implementaci i vyhodnocení. To považují za důležité sdělení hodné dalšího šíření a Mullerovu knihu za přístupnou formu, jak tak činit.

*Tereza Svobodová, Fakulta sociálních věd
Univerzita Karlova*

Nick Srnicek, Alex Williams: *Vynalézání budoucnosti: Postkapitalismus a svět bez práce*

Praha, Masarykova demokratická akademie, z. s., 2020, 268 s.

Nick Srnicek a Alex Williams se ve své monografii zamýšlejí nad budoucností plně nezaměstnanosti a nad tím, jak lze dojít k takové době postpráce, diagnostikují problémy současné levice a poskytují námět, jak ji posílit, a v neposlední řadě mapují vznik a vývoj neoliberalismu. Na 268 stranách se nachází osm kapitol, které shrnuje závěr a uzavírá doslov. Tam autoři reagují na některé z kritik, které se objevily po prvním vydání knihy. Pro čtenáře, kteří si v průběhu čtení kladou různé otázky, tak poskytuje doslov alespoň částečnou útěchu a odpovědi.

Na začátek bych se chtěla pozastavit nad samotným úvodem knihy, kde se nacházejí – pravděpodobně z důvodu nalákání čtenáře pokračovat ve čtení – expresivní výrazy, které mohou působit rušivě.

První kapitola stručně rozebírá současná levicová hnutí jako Occupy Wall Street a jejich akce, které jsou ze začátku bouřlivé a schopné mobilizovat masy. Krátce na to ale uvádají a změny nepřinášejí. Existují sice malá vítězství, která jsou ale válkována většími prohrami. Autoři uvádějí různé příklady těchto ze širší perspektivy neuspokojivých výher, například

mobilizace lidu proti rušení lokálních nemocnic v Británii byla sice úspěšná, ale plán na kompletní privatizaci zdravotnictví to nezastavilo. Zásadním přínosem kapitoly je definice a zrod „lidové politiky“, kterou současná levice přijímá, a to ji oslabuje. Lidová politika je dnešním politickým zdravým rozumem levice, kde se upřednostňuje údajně autentická bezprostřednost, lokálnost, snaha vyzdvihnout okamžité výsledky namísto změny statu quo. Lidová politika vede k jednání na základě intuice. Autoři tuto politiku zcela neodmítají, tvrdí však, že se pro postkapitalismus nelze spokojit jen s ní.

Omezení plynoucí z lidové politiky detailněji rozebírá kapitola dvě. Problémem současné levice je zaměření na lokálnost a spontánnost, ty ale nemohou obstát tváří tvář globálnímu kapitalismu. Autoři se zde zaměřují na horizontalismus a lokalismus. Hnutí Occupy je v této kapitole podrobeno kritickému drobnohledu. Horizontalismus se svým důrazem na přímou demokracii byl v hnutí přítomen stejně jako důraz na konsenzus a prefigurativní politiku. Tyto všechny aspekty lidové politiky způsobily neschopnost hnutí Occupy se šířit a realizovat v širším měřítku. Lokalismus působí nejen pro současnou levici lákavě; snaží se komplexně a abstraktně problémy redukovat do těch zvladatelnějších s příslibem jednoduchých řešení. Srnicek a Williams zde rozebírají nejvíce populární varianty lokalismu, jedním z nich jsou i lokální potraviny. Slow-food vyžaduje čas a ten kvůli struktuře práce v kapitalismu nemáme. Zajímavou myšlenkou je i osvobozující úroveň často kritizovaných fast-foodů, které ale spolu s polotovary umožňují ženám se alespoň částečně odpoutat od kuchyňských sporáků. Lokální sentimenty a horizontalismus ale nestačí na vytvoření potřebné kontrahegemonie.

Třetí kapitola odpovídá na otázku, jak se z okrajové teorie neoliberalismu mohla stát hegemonní ideologie. Předně se neoliberalismus etabloval díky tomu, že nefungoval lidověpoliticky. Půda pro neoliberální

ní bujení byla připravována již dávno před sedmdesátými lety 20. století. Významným milníkem byl vznik Montpelerinské společnosti (MPS), založené Fridrichem Augustem von Hayekem, která sdružovala myslitele a chtěla z kapitalistů učinit neoliberaly díky zapojení think-tanků, univerzit a médií. MPS od začátku nepodléhala lidové politice, protože měla globální výhled. Klíčové bylo ovlivňování takových elit, které mají vliv na veřejné intelektuální myšlení. Dělo se tak prostřednictvím zmíněných think-tanků, vydávaly se utopicky psané brožurky, kterým měl porozumět běžný čtenář, Milton Friedman psal sloupky do novin a vystupoval v televizi. Díky této infrastruktuře vyhrál neoliberalní narativ v krizi sedmdesátých let, protože byl schopen diagnostikovat problém a zároveň navrhnout řešení. Dlouhodobá vize, abstraktní myšlení, flexibilita a budování ideologické infrastruktury slouží jako ponaučení a inspirace pro dnešní levici.

Ve čtvrté kapitole se autoři věnují souboji levice o modernitu, o budoucnost. Dříve se levice od pravice lišila právě tím, že se orientovala na budoucnost, která měla být lepší nežli současný stav. S nástupem neoliberalismu se to ale změnilo a nynější levice si nedokáže představit alternativní uspořádání. Jenže kapitalistická modernita nebyla daná a jiné vize modernity teď musí levice vytvořit a prosadit. Hovoří se zde o *hypersticionálním pokroku*, tedy takovém, který je fikcí, ale cílí na proměnu ve skutečnost. Počítá se i se „syntetickou svobodou“ oproti kapitalismem proklamované negativní svobodě. Druhá zmíněná je slučitelná s hladověním nebo bezdomovectvím a umožňuje jednat jen malé skupině lidí. Syntetická svoboda zdůrazňuje důležitost materiálních prostředků a skládá se z rozvoje technologií, zajištění základních životních potřeb a rozšíření sociálních zdrojů.

Pátá kapitola se zabývá krizí práce, na kterou se musí levice připravit. Autoři zde představují pojem „přebytečné populace“, které si nemohou najít práci. V ekonomickém

růstu se z přebytku vytahují lidé na námezdní práci. Pokud poptávka klesá, propouští se. Přebytek narůstá a čeká se, až poroste i ekonomika, aby byl zase využit. Přebytečné obyvatelstvo roste i z dalších důvodů: automatizace a technologický rozvoj, primitivní akumulace a aktivní vyloučení. Automatizace nemusí jen pracovní místa ničit, je možné, že technologie některá pracovní místa odstraní, ale díky nárůstu poptávky vzniknou nová. Může se ale s větší pravděpodobností stát, že technologie budou vyžadovat méně pracovních sil. Primitivní akumulace souvisí s globalizací. Soběstačné rolnictvo je vytlačováno z půdy a je nuceno si najít námezdní práci. Pracovní místa ale nerostou takovým tempem a vzniká onen přebytek. Aktivní vyloučení spočívá v tom, že některé skupiny jsou prostě poslední najaté v ekonomickém růstu a první propuštěné v poklesu. Krize práce se projevuje i zvýšenou prekaritou a nejistotou. Zaměstnavatelé tak získávají navrch a klesá kvalita pracovních míst. Přebytky pracovních sil fungují i jako nástroj disciplinace pro ty, kdo práci mají.

Autoři v šesté kapitole představují návrhy, které nás vyvedou z neoliberalismu vstříc k postpráci. Nejdříve je nutné ekonomiku automatizovat, aby se lidstvo osvobodilo od namáhavé práce. Klíčové je globální zvýšení mezd, aby zaměstnavatelé neupřednostňovali levnou pracovní sílu před nákupem strojů. Autoři si jsou vědomi, že úplná automatizace je utopická představa, která ale povede ke snížení pracovní síly na minimum. S tím souvisí zkrácení pracovního týdne (konkrétně třídní víkend) bez snížení mezd. Práce proniká do více oblastí našeho života a jsme s ní spjati i mimo zaměstnání díky e-mailům, telefonním hovorům a neustálým úzkostem. Kratší pracovní týden by snížil uhlíkovou stopu, narostl by volný čas a jiné možnosti, jak se realizovat. Pracující by také získali větší moc, protože by se snížila nabídka práce.

Obávám se, aby kratší pracovní týden nevedl k ještě většímu tlaku na zaměstnance, kteří by prostě byli nuceni svou práci vykonat v kratší době, a tím by se navyšovaly jejich úzkosti a vyčerpání. V kapitole se dále rozebírá problematika volného času: ne každý by měl prostředky na to, jak si ho užít. Zde nastupuje potřeba nepodmíněného základního příjmu (UBI), který musí být dostatečný a univerzální. Práce tak bude doopravdy dobrovolná, prekariata se stane dobrovolnou flexibilitou. Finanční nezávislost způsobená UBI bude rozvíjet pozitivní svobodu žen. Skutečnou překážkou pro zavedení UBI a postpráce je hluboce zakořeněná pracovní etika (seberealizujeme se jedině skrze práci) včetně demonizace nezaměstnaných. Tato etika postavená na tom, že odměna je spojena s utrpením, musí být zvrácena.

Vytvořením kontrahegemonie, která svrhne neoliberální zdravý rozum, se zabývá sedmá kapitola. Jde o dlouhodobý projekt, který počítá se složitostmi a abstrakcemi, a tím se vymaňuje z lidové politiky. V praxi půjde o zaměření se levice na budoucnost a velké cíle s využitím utopií. Utopie umožňují kriticky nahlížet na současnost a zpochybňovat danosti, aspirovat na lepší budoucí svět a pěstovat touhu. U všech zásadních momentů osvobození stály utopické myšlenky. Dalším nutným bodem pro vytvoření kontrahegemonie je znovuoživení pluralitní ekonomie. Před neoliberalismem existovalo více ekonomických přístupů, o kterých se dalo číst v akademických časopisech. Aby bylo možné si představit alternativní řízení ekonomiky, je nutné do vzdělávání zavést i jiné ekonomické přístupy, nežli je hlavní proud. Nestací, aby se levice soustředila jen na kritiku kapitalismu, musí přijít s vlastní alternativou. Posledním způsobem, jak uvést kontrahegemonii do praxe, je nové využití technologií, protože i ty v sobě nesou politiku. Bude nutné zkoumat potenciál technologií pro postkapitalistickou budoucnost. Například jaderné zbraně nebo technolo-

gie navržené k vykořisťování své uplatnění v takové budoucnosti nenaleznou. U většiny jiných technologií ale nebude rozhodování takto jednoznačné, a proto by levice měla podněcovat výzkumy o nové využitelnosti technologií. Bude také nutné, aby vlády měly svou roli v rozhodování ohledně směřování technologického rozvoje. Již teď to jsou vlády, kdo financuje rizikové projekty a inovace.

Poslední kapitola řeší, kdo bude aktivně vytvářet postpracovní projekt. V této době chybí ve společnosti kolektivní „my“ nebo „lid“. Například jednota hnutí Occupy vzešla z opravdové fyzické blízkosti lidí v táborech. Jenže po rozpuštění táborů se ztratila i tato jednota. Jednotu nelze dlouhodobě udržet, ani pokud je postavena na společném nepříteli. Jakmile sok zmizí, vytratí se i jednota, jako tomu bylo v případě arabského jara. Autoři vidí populismus jako řešení. Ten je schopen spojit různé identity a hledat lepší svět. Takové populistické hnutí se bude muset snažit vyjádřit, že jeho protipracovní politika je v souladu s dalšími boji. Například to, že je feministický (uznává nutnost finanční nezávislosti pro osvobození žen a také neviditelnou práci, kterou dělají převážně ženy). Slabost levice není v mobilizaci, ale v následné organizaci. Lidověpolitické smýšlení současné levice věří, že organizace není potřeba a že se stačí připoutat k lokalismu a horizontalismu. Dělbá práce je ale nutná, stejně jako hierarchie pod vidinou alternativního světa. Podle autorů to má zajistit „organizační ekologie“. Spadá sem zapojení mediální organizace, popularizace levicových médií (akademická mluva není příliš blízká běžné populaci), intelektuální organizace (think-tanky, univerzity), ale i odbory, které musejí začít uznávat neviditelnou práci, prekariát nebo migranty a přebytečné populace. Nelze ani vynechat politické strany, kde by měla fungovat oboustranná komunikace mezi nimi a hnutími.

Ze závěru monografie bych ještě ráda zdůraznila, jak se autoři snaží demas-

kovat kapitalismus jako údajný motor inovací. Byly to státy, nikoliv firmy, které stály za vývojem nanotechnologií, internetu, železnice či výpočetní techniky. Pro kapitalisty je riskantní financovat projekty se ztrátovou pravděpodobností a Elon Musk nebo Steve Jobs se tak podle autorů jen snažili skrývat své příživnictví na státě vedeném vývoji.

V doslovu, jak jsem již psala výše, reagují autoři na kritiku. Ta se mimo jiné týká i toho, že se otázce změny klimatu a ekologii věnují nedostatečně, jejich západocentrického pohledu, ale i „nejkontroverznější“ myšlenky celé knihy: lidové politiky. Myslím si, že v této části se nachází zajímavý poznatek, a sice že lidová politika se mění v čase. V šedesátých letech by lidověpolitickou snahou levice bylo vytvoření revoluční strany, kdežto nyní je tako-

vá lidověpolitická tendence vidět v „klikivismu“.

Jednotlivé kapitoly knihy na sebe logicky navazují a každá kapitola uvádí mnoho konkrétních příkladů, které jsou pro ni tematicky relevantní. Ať už se jedná o organizační experimenty v Argentině, experimenty s UBI nebo projekt Cybersyn v Chile, takové příklady (i když většinou neúspěšných pokusů) slouží pro podepření tvrzení autorů. Ti reflektují slabá místa a navrhují, co změnit, aby lidstvo mohlo dojít k postkapitalismu. Monografie by měla najít své místo v knihovně u různých sociálních hnutí, odborů a u každého, kdo přemýšlí nad budoucností, kde normální bude nepracovat.

*Lucie Němcová, Fakulta sociálních věd,
Univerzita Karlova*